

Praha památkovou rezervací

*Skupina domů
na Gorkého náměstí v Praze 1
(snímek H. Šantl)*

Vyhlášení pražské památkové rezervace

„Praha, to je prakticky největší hodnota, kterou Československo má... v Evropě není místa, které by se Praze vyrovnalo.“ Tato slova V. V. Štecha jsme si znovu připomněli 13. srpna 1971, kdy ve Sbírce zákonů ČSSR bylo publikováno osvětlené nařízení vlády České socialistické republiky č. 66, kterým se na základě § 4 zákona č. 22/1958 Sb. o kulturních památkách prohlašuje historické jádro hlavního města Prahy za památkovou rezervaci.

Vládní nařízení, které zdůrazňuje mimořádný význam pražské památkové rezervace, stanoví také její režim; stavební činnost a další mimořádná opatření jsou vyvrcholením odedávných ušlechtilých snah památkářů a milovníků Prahy. Vždyť Praha je kulturním vlastnictvím všech Pražanů a celého národa. Praha, hlavní město ČSSR i ČSR, již hluboko v minulosti plnila funkci hlavního města českého státu a byla tisíciletým sídlem českých knížat a králů. Její složitý historický vývoj, přírodní rámeček, urbanistická kompozice a kulturní vývoj ji řadí mezi nejpozoruhodnější města v Evropě i na celém světě. Praha je spjata s pokrokovými tradicemi dějin československého lidu.

Pražská kotlina dala základ postupnému narůstání souvislého osídlení mezi Pražským hradem a Vyšehradem již od 10. stol. Sídlní celky Starého Města, Malé Strany a Hradčan byly dovršeny velkorysým založením Karlova Nového Města v polovině 14. stol. Toto historické jádro Prahy, v rozloze přibližně 750 ha, dalo výraz i charakter celému městu. Se svými paláci, měšťanskými domy a kostely, Karlovým mostem a dalšími mosty je jedinečným architektonickým a urbanistickým souborem, který postupně

vznikal tisíciletým vývojem na bohatě formovaném krajinném reliéfu. Tento soubor si až dosud zachoval své prostředí městské zeleně, architektonizovaných zahrad a parků i přírodních volných enkláv. Monumentální architektonická díla, naplněná uměleckými poklady malířských, sochařských a uměleckořemeslných děl, i prosté stavby, které si zachovaly až dosud úžasnou variabilitu forem a prostorů, svoje vybavení s uměleckořemeslným detailem vrat, dveří, oken a jejich kování a mříží, domovních znamení a dalšími detaily, vytvářejí neopakovatelné ovzduší Malé Strany, Hradčan, Starého a Nového Města.

Generace po generaci obyvatelů Prahy i příchozích rozhajšovala dosud vytvořené bohatství, a je jen málo časových úseků poznamenaných stagnací, či dokonce ochuzením toho, co předchozí generace svou tvůrčí prací Praze daly.

Památkové bohatství historického jádra Prahy ve svém souboru i v jednotlivých objektech je dokladem historického vývoje, civilizace a kultury společnosti, který umožňuje poznávat a správně hodnotit zákonitosti společenského vývoje. Je také souborem uměleckých děl a současně i uměleckým dílem s vysokými estetickými a etickými hodnotami, které jsou předpokladem pro kulturně politické a kulturně výchovné využití památek vůbec. To platí zvláště o Praze, jež byla od samého počátku českých dějin krystalizačním místem hospodářského, politického a kulturního vývoje. Proto kulturní památky na území rezervace ze všech slohových i časových epoch románského a gotického umění až k umění renesance, baroku, empíru, historizujících slohů i moderny, od období formování feudálních vztahů, jejich vyvrcholení, kolísání a rozkladu až k přechodu ke kapitalismu a k národnímu obrození, k období nástupu dělnické třídy do politického dění, k nástupu imperialismu a konečně k socialistické společnosti, mají z hlediska politického a výchovného využití neobyčejný význam.

Historické jádro Prahy, vyhlášené jako památková rezervace, má nejen nesmírnou hodnotu zejména jako dochovaný celek, představující nezměrné památkové bohatství, ale představuje současně významnou složku životního prostředí dnešní i budoucí generace. Je neoddelitelně v celém svém souboru začleněno pevně do krajiny, je oním konkrétním nezaměnitelným bohatstvím, jež je spojeno s fyzickou tváří země, s jejími vodami a podnebím, přírodními útvary; se společenstvím rostlinstva a živočišstva vytváří pro všechny příslušníky našeho národa syntézu pojmu vlasti. Jestliže na jedince i společnost působí klima, čistota ovzduší a vodstva, pak i prostředí krajiny, zaplněné a znovuvytvářené pozitivními výtvoři lidských rukou, z nichž mezi nejvýznamnější patří kulturní památky, má nemenší význam pro účinky mimovýtvárné i výtvarné.

Historické jádro hlavního města Prahy — území památkové rezervace — tvoří v současné době dvě charakteristické části. Oblast Starého Města, Malé Strany a Hradčan tvoří ucelené historické prostředí s převažující hodnotnou zástavbou, oblast Nového Města má pozoruhodnou středověkou komunikační osnovu s kompozicí hlavních prostor, jež dosud zůstala zachována s vynikajícími památkovými soubory a objekty, z nichž některé tvoří dominanty panorámatu Prahy. Na jižní část Nového Města pak bezprostředně navazuje národní kulturní památka Vyšehrad.

Hlavní význam Nového Města spočívá v zachované urbanistické koncepci, jež se dodnes odráží zejména v uliční síti i tam, kde historická zástavba byla již nahrazena novými budovami. Až dosud je zachováno panorama Nového Města, uplatňující se při

pohledech z malostranských a hradčanských výšin. Těsné vývojové souvislosti Nového Města se Starým Městem dokládají relikty předlokačního osídlení a sítě komunikací, které jsou kulturní památkou zcela zvláštního charakteru. Etapa stavebního vývoje Nového Města v 19. stol. a na počátku 20. stol. znamenala sice zánik četných kulturních památek, přesto však i toto období představuje závažnou kapitolu národních dějin a dějin Prahy.

*Památková rezervace
v hlavním městě Praze*

Zvláštní význam historického jádra Prahy — památkové rezervace — byl již připomenut v památkovém zákoně č. 22/58 Sb., a to ustanovením § 4 odst., podle kterého měly být rozsah a podmínky rezervace stanoveny vládou.

Socialistický stát svými zákony chrání kulturní památky. Péče o ně je mu vlastní přístupem ke kulturnímu dědictví a socialistickým principem uchování všech hodnot, které obohacují život našich spoluobčanů. Lid je dnes vlastníkem památek, a proto také ve svém celku nese za ně odpovědnost. Na jejich konzervaci a obnovu vynakládá od svého zrodu obrovské částky.

Důsledky vyhlášení ochrany

Hlavním smyslem vyhlášené rezervace pro historické jádro Prahy tedy je

a) uchovat a zhodnotit jeho základní ideové i materiální hodnoty při připravované obnově a přestavbě centrální části města;

b) řízeným regeneračním záměrem dosáhnout optimálního životního prostředí, v němž budou integrovány hospodářské, sociální i kulturní potřeby socialistické společnosti;

c) zvýšit účinnost státní památkové péče v rezervaci tak, aby bylo možno plnit kulturně politické a výchovné cíle, podílet se na ochraně a tvorbě životního prostředí a zvýšit ekonomickou roli kulturních památek v Praze.

Přímé důsledky vyhlášení rezervace — zejména po právní stránce — se projeví především v oblasti územního plánování a stavební činnosti.

Znamená to nejen, že se památkám a jejich souborům na území rezervace poskytuje zvýšený stupeň ochrany, ale současně i nařizuje, aby při nové výstavbě, při vnějších úpravách objektů, jež nejsou památkami, jakož i při řešení terénních úprav, staveb dopravních, vodo hospodářských, energetických, telekomunikačních, podzemních a inženýrských sítí v rezervaci nebylo narušováno její prostředí a aby bylo dbáno architektonických vztahů k památkám a jejich souborům a navazováno na jejich objemovou a prostorovou skladbu i prostředí a jejich celky byly dotvářeny podle zásad památkové péče prostředky vynikající současné architektonické tvorby.

Zvláště významné je právní zajištění zachování všech cenných panorám Prahy. Vládní nařízení totiž ukládá, aby výstavba Prahy i mimo oblast rezervace, pokud se dotýká pohledů do prostoru rezervace a naopak, byla řešena vždy po projednání s památkovými orgány.

Mnohonásobný význam památkového fondu na území rezervace je zvyšován skutečností, že převážná většina zejména nemovitých kulturních památek je využívána k praktickým ekonomickým účelům a představuje i svou obecnou cenou neobyčejně vysoké ekonomické hodnoty. Toto praktické ekonomické využití kulturních památek je právě v hlavním městě Praze velmi výrazné. Pražské nemovité kulturní památky slouží obchodu a službám, provozně výrobním a skladovacím účelům, administrativě a bydlení. Je jen málo památkových staveb, které by neměly praktického ekonomického využití. Tím se Praha liší od ostatních našich rezervačních měst, kde jedním z hlavních problémů zůstává využití kulturních památek. Problémem však zůstává v některých

Praha v roce 1971 (snímek Z. Feyfar)

případech otázka vhodného využití památkových objektů v rezervaci, resp. vytvoření předpokladů, aby bydlení v nich odpovídalo současným požadavkům.

I když kvalita bytů v historickém jádru je nízká s ohledem na zanedbaný technický stav domů a jejich nedostatečné vybavení, poskytují památkové objekty po odstranění závad a zlepšení vybavenosti jejich regenerací velmi dobré možnosti bydlení, případně i s uměleckohistorickou výzdobou interiéru. Zejména Malá Strana a Hradčany s bohatou zelení zahrad jsou pro bytové účely neobyčejně atraktivní. Kromě náročných bytů je možno počítat i s byty malými. Z příslušných rozborů vyplývá, že dnes asi 70 % bytů na Malé Straně a zvláště na Hradčanech nemá průměrnou úroveň obvyklého moderního příslušenství v bytech. V rámci systematické regenerace historického jádra budou byty i v památkových domech vybaveny moderním příslušenstvím. Tím se nesporně značně zvýší životní úroveň obyvatel v některých částech rezervačního území.

Široké veřejnosti je jen málo známo, že právě na území Prahy 1, jež představuje převážnou část pražské rezervace, je např. více než čtvrtina pražské prostorové kapacity skladů, umístěných většinou v obytných budovách. To ovšem pochopitelně znamená

mimořádné zatížení na dopravu a způsobuje, že celé ulice Starého Města jsou mimo pracovní dobu jakoby mrtvé.

Při úvahách o dosavadní změně funkce památkových objektů je třeba mít na zřeteli, že obvykle vyžadují stavební zásahy, které nesmějí ohrozit nebo poškodit památkovou podstatu chráněného objektu. Stavební zásahy musí být především podřízeny požadavkům vyplývajícím z chráněné památkové podstaty a teprve pak z potřeby nového využití.

Jen nepatrný počet kulturních památek v rezervaci nelze utilitárním způsobem využít. Ale i v těchto případech jsou takové objekty součástí životního prostředí a mají obdobnou funkci jako veřejné plastiky, pomníky apod. Tak se uplatní např. zahradní architektury nebo zbytky dochovaného městského opevnění.

Technický stav budov na území rezervace není dobrý. Analýza, provedená na základě šetření odborníků Pražského střediska u památek v rezervaci, prokázala důsledky dlouholetého zanedbávání základní údržby. To je obecným zjevem postihujícím domovní fond a vedoucím k hromadnému chátrání budov a ohrožování zdraví obyvatel. Tak např. při rozdělení 1213 památkových budov v památkové rezervaci do čtyř tříd bylo zjištěno, že ve velmi špatném stavu je celkem 342 budov, z nichž 261 vyžaduje provedení regenerace a 81 je dokonce v havarijním stavu.

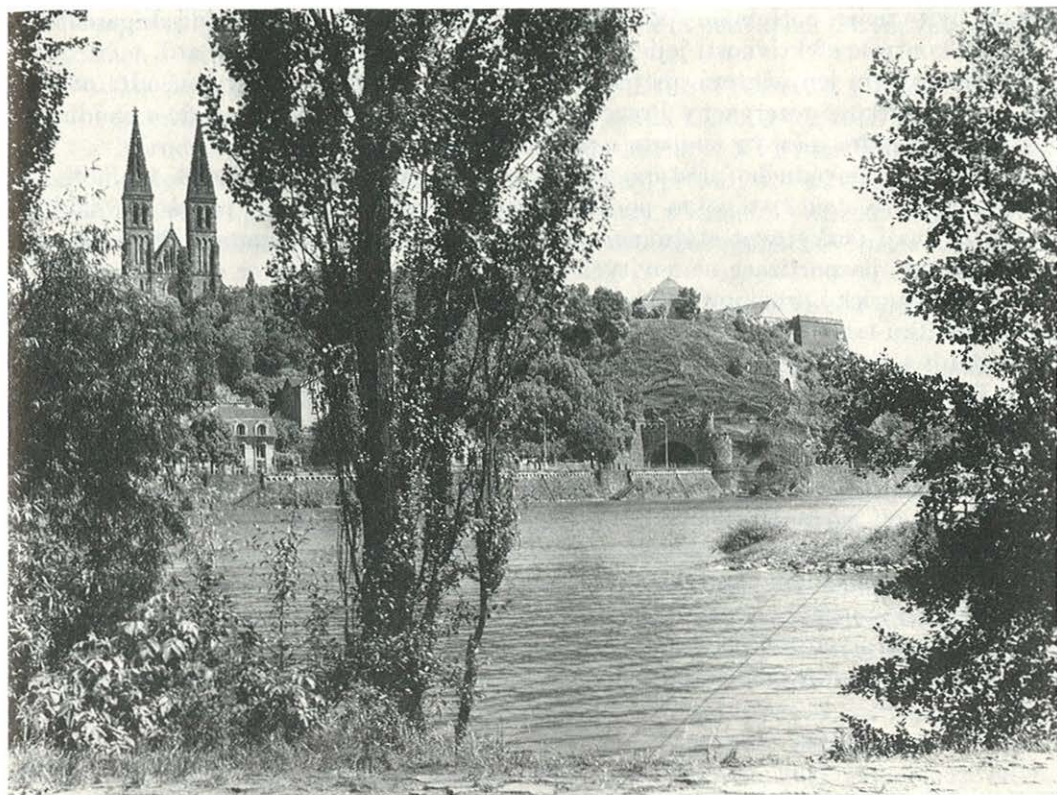
Další příčinou chátrání budov v rezervaci je zčásti i jejich nevhodné využití působící přímými i nepřímými účinky, např. přetěžováním konstrukcí, skladovým využitím nebo strojním zařízením a jeho dynamickým působením.

Provádění ochrany

Je pochopitelné, že vlastní rámcové vyhlášení rezervace nepostačí k vytvoření potřebných předpokladů k zajištění všech cílů, které památkový zákon a nařízení vlády mají na mysli. Vláda proto uložila radě Národního výboru hl. města Prahy v součinnosti s ministerstvem kultury ČSR, s ministerstvem výstavby a techniky ČSR a s ostatními zúčastněnými orgány vytvořit potřebné předpoklady k provedení tohoto nařízení o pražské památkové rezervaci. Domnívám se, že kromě prováděcí vyhlášky, která by měla vymezit zejména předmět ochrany, budou stanoveny i podmínky stavební činnosti v rezervaci a provedena řada technicko-organizačních opatření.

Tak např. v mnoha případech nebylo možno plánovanou, projekčně, realizačně i finančně zajištěnou regeneraci památkových objektů i celků uskutečnit pouze proto, že nebylo možno dosáhnout vystěhování zejména nebytových uživatelů — především skladů. Příkladem je po léta již projekčně připravený Havelsko-Michalský blok. Vznikají tu značné hospodářské ztráty, protože projekce zastaralá a náklady na provedení regenerace stoupají. Základní rozdíl mezi památkami architektury a ostatními budovami spočívá z hlediska jejich ekonomiky v tom, že památky mají pojmově neomezenou životnost, což je dosahováno obnovou; není-li tato obnova prováděna včas, náklady na ni prudce stoupají, často na mnohonásobek. Je proto třeba vytvořit základní předpoklady pro jejich regeneraci tím, že bude vytvořena dislokační rezerva, která by byla k dispozici pro dočasné nebo trvalé vyklizení objektů.

Dalším problémem je provádění potřebné specializace ve stavební výrobě, kde dává-

Vyšehrad (snímek J. Janátková)

me v úvahu provést organizační opatření, které umožní, aby příslušné specializované závody stavebních podniků v Praze, které až dosud prováděly obnovu nebo údržbu památkových objektů, zajišťovaly tyto úkoly podle potřeb památkové péče co nejefektivněji.

Je pochopitelné, že zajištění obnovy a údržby památkových objektů souběžně s probíhající přestavbou města vyžaduje koordinovanost investičních akcí z jediného investorského útvaru. Za nejschůdnější řešení pokládáme event. vyčlenění potřebné kapacity z Výstavby účelových staveb a jejich podřízení přímo Generálnímu ředitelství Výstavby hlavního města Prahy s tím, že bude úzce spolupracovat též s odborem kultury NVP a Pražským střediskem státní památkové péče a ochrany přírody.

Obdobně by měly být vytvořeny samostatné závody Pražského stavebního podniku a Pražské stavební obnovy, které by byly zaměřeny výlučně na regeneraci a údržbu objektů v rezervaci. Jejich výrobní program by byl schvalován v dohodě s odborem kultury NVP a Pražským střediskem státní památkové péče a ochrany přírody. Umož-

ňovalo by to nejen potřebnou specializaci, ale i aplikaci zvláštních hledisek památkové péče při kontrole efektivnosti jejich činnosti, financování, zásobování atd.

To jsou ovšem jen některá opatření, vytvářející předpoklady k tomu, aby nařízení vlády o památkové rezervaci v Praze přineslo reálné výsledky pokud jde o zhodnocení historického jádra města v souladu s potřebami naší společnosti.

Základem odpovědného přístupu je především poznání památkových hodnot, a to jak památkové, tak i stavební podstaty nemovitých kulturních památek. Základní poznatky mají poskytovat státní seznam a evidenční listy k němu. V Praze se velmi osvědčila tzv. pasportizace nemovitých kulturních památek, jež se opírá o komplexní stavebně historický průzkum všech dostupných pramenů v objektu spojený se zaměřením v měřítku 1:200 a vyhodnocením v rámci domovních bloků. Pasportizační materiály se doplňují a upřeshňují hloubkovým stavebně historickým průzkumem a pomocí sondáží. Domníváme se, že je zapotřebí urychleně dokončit pasportizaci staveb v rezervaci, zejména provést tento úkol na Malé Straně a v dalších letech na Hradčanech, konečně pak na Novém Městě a na Vyšehradě.

Ze zpřesnění v oblasti poznání kulturních památek vyplýne úkol stanovit podmínky pro zpracování územních plánů tím, že by pro zvláště angažované objekty, soubory a oblasti byly vypracovány nabídkové nebo jiné dílčí studie. Druhou variantou tohoto řešení je možnost, že by památkové orgány přímo zajistily postupné vypracování plánů ochrany a zhodnocení pro jednotlivá území rezervace, jež by pak mohly představovat přímé územně plánovací podklady. Z vyhlášení rezervace totiž vyplývá úkol vypracovat podrobné územní plány pro jednotlivá území rezervace a jejich ochranná pásma.

Předpoklady výkonu ochrany

V souhrnu lze tedy konstatovat, že k úspěšnému provádění systematické regenerace historického jádra Prahy je třeba vytvořit tyto základní předpoklady:

1. zajistit územně plánovací podklady,
2. mít k dispozici studie a projekční přípravu,
3. v potřebném předstihu provést hloubkový stavebně historický průzkum alespoň u významných památkových objektů,
4. dosáhnout včasného vyklizení na nezbytně nutnou dobu regenerace,
5. zajistit potřebné kapacity stavební výroby, specializovaných řemesel a materiálu,
6. zajistit finančně plánované prostředky, zejména kvótu na nově zahajované investice.

Vážnou překážkou je nedostatek náhradních prostor, čímž je znemožňováno včasné vyklizení objektů pro regeneraci. Teprve poté přistupuje nedostatek stavebních kapacit a materiálu. Dalším závažným problémem je financování oprav památkových objektů v osobním a soukromém majetku.

To je ovšem jen stručný výčet úkolů vyplývajících z vyhlášení památkové rezervace v Praze. Domnívám se, že by k projednání koncepce, zhodnocení rezervace a koordinace plánovité regenerace měla být zřízena ve smyslu zákona č. 22/1958 Sb. o kulturních památkách pražská komise státní památkové péče, případně i zvláštní rezervační pra-

covní skupina, složená z odborníků památkové péče a zástupců dotyčných orgánů a organizací.

Podle důvodové zprávy k vládnímu nařízení o památkové rezervaci v Praze, vykonává státní památkovou péči na území rezervace — pokud zákon č. 22/1958 Sb. nestanoví jinak — Národní výbor hl. města Prahy (odbor kultury NVP) za odborné pomoci Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody a v závažných otázkách též Státního ústavu památkové péče a ochrany přírody v Praze. Vymezení těchto závažných otázek bylo stanoveno dohodou se Státním ústavem památkové péče a ochrany přírody.

V chráněné oblasti Pražského hradu vykonává státní památkovou péči Kancelář prezidenta republiky.

V praxi to tedy znamená, že orgány pražských národních výborů, které podle své pravomoci připravují rozhodnutí dotýkající se péče o kulturní památky, jsou povinny ve všech případech vyžádat si jako podklad odborný posudek Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody, které v případě, že se jedná o národní kulturní památky a jiné závažné otázky, si vyžádá též odborný posudek Státního ústavu památkové péče a ochrany přírody v Praze. Nemůže-li ze závažných důvodů příslušný odbor národního výboru učinit své rozhodnutí v souladu s odborným posudkem Pražského střediska a nemůže-li ve sporném bodě dosáhnout změny původně podaného posudku, může si jako podklad k svému rozhodnutí vyžádat odborný posudek Státního ústavu památkové péče a ochrany přírody. V případech, kdy k požadovanému opatření praktické péče o památky není podle platných předpisů zapotřebí žádného zvláštního rozhodnutí orgánů státní správy, jako např. při řešení způsobu běžné opravy památky, je posudek Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody pro vlastníka, správce nebo uživatele památky závazným odborným pokynem, vůči němuž se lze odvolat k odboru kultury Národního výboru hl. města Prahy.

Dohlížet na důslednou realizaci praktických opatření památkové péče, vyplývajících z rozhodnutí orgánů státní správy, je úkolem jednak Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody, jednak obvodních konzervátorů a zpravodajů státní památkové péče, kteří jsou v případě zjištění vážných nedostatků v péči o památky povinni na zjištěné závady upozornit příslušné státní orgány a popř. navrhnout způsob zjednání nápravy.

Aby byla ve věcech státní památkové péče plně rozvinuta nezastupitelná působnost Národního výboru hlavního města Prahy a obvodních národních výborů, bude nezbytné co nejdříve zřídit komisi státní památkové péče při radě NVP, vybudovat aktivity památkové péče při jednotlivých obvodních národních výborech a doplnit síť obvodních konzervátorů a zpravodajů státní památkové péče.

Nárůst památkové činnosti v Praze

Úsilí pracovníků Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody se v letech 1970—1971 soustřeďovalo především k záchraně a obnově pražských památek a k ochraně přírodních hodnot, jak konečně vyplývá i z jeho hlavního poslání. Proje-

vovalo se to především aktivní účastí ve všech fázích jednání o projektové dokumentaci a stavební činnosti. Odborníci Střediska zpracovávali stanoviska, která hájila památkové zájmy, vydávali odborné pokyny projektovým a stavebním organizacím a pro restaurování uměleckých děl. Vzdávající počet různých podání a žádostí vysoko přesáhl skromné kapacitní možnosti Střediska, takže s velkým vypětím bylo možno zajišťovat provádění památkového dozoru nad zvláště významnými akcemi. (Konkrétní výčet těchto akcí je uveden na jiném místě tohoto sborníku.) Agenda podatelny dosáhla v r. 1971 úctyhodného počtu 7000 čísel jednacích, což dokazuje ve srovnání s r. 1964 více než trojnásobný počet výkonů. Systematickou prací se Středisko postupně dostává do situace, kterou měli na zřeteli tvůrci zákonů č. 22/58 Sb. a č. 40/56 Sb., aby každý zásah do památky i do přírody byl projednán s odborným pracovištěm státní památkové péče a ochrany přírody.

Postavení Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody se v uplynulém období dále upevnilo a jeho autorita vzrostla. Jen málo stavebních akcí v historickém jádru dnes uniká pozornosti odborného pracoviště. Avšak i při veškeré obezřetnosti malého kolektivu odborných pracovníků a aktivu dobrovolných spolupracovníků se vyskytují tristní případy hrubé nedbalosti, porušení zákonnosti a dokonce i devastace kulturních památek, jak to konkrétně ukázal případ zneuctění pietního místa bývalé střelnice v Kobylisích. Pražské středisko ostře pranýřovalo tento hrubý přečin provádějící stavební organizace a vyvolalo řízení k nápravě nedostatků.

Ojedinelé nejsou ani případy poškozování sochařské výzdoby na veřejných prostranstvích, devastace na hřbitovech, jak na to poukázala zpráva, kterou Středisko již v polovině r. 1970 předložilo školské a kulturní komisi Národního výboru hl. města Prahy. To vše vedlo a vede k zamyšlení nad dosavadním systémem a metodami práce, k úvahám i konkrétním opatřením, jak práci zlepšit a zejména lépe využít pomoci dobrovolného aktivu. Uvnitř Střediska byl posílen právní a organizační úsek a podepřena jeho represivní činnost. Byla navázána spolupráce s orgány městské prokuratury a veřejné bezpečnosti a zejména, a na to byl kladen zvláštní důraz, byla dále prohloubena vlastní kulturně výchovná činnost mezi mládeží. Byla rozšířena spolupráce s pražským učitelským sborem. Soutěž „Poznej a chraň památky Prahy“ se stala populární pražskou akcí na školách. V r. 1971 byl uspořádán již její VI. ročník, který byl tentokráte tematicky zaměřen k 50. výročí založení KSČ a k památkám dělnického hnutí v Praze. Opět soutěžilo několik tisíc dětí, z nichž 2166 odevzdalo správné řešení, což byl téměř dvojnásobek oproti roku 1970. Na veřejném slosování dostali všichni účastníci soutěže kromě vylosovaných výher i umělecký diplom.

K hlubokému zamyšlení vedly i další závažné otázky památkové péče v Praze. Především je to otázka zachrany, modernizace a obnovy celého historického jádra Prahy, jak to má na zřeteli nařízení vlády ČSR č. 66/1971 o pražské památkové rezervaci. I když v uplynulých pětadvaceti letech vynaložil socialistický stát pro tyto účely miliardové částky a v Praze bylo obnoveno přes sedmdesát mimořádně významných kulturních památek a celých areálů, zůstává nespornou skutečností, že stojíme teprve na počátku velkorysé obnovy historického jádra, kterou bude hlavní město Praha v souladu s plánem socialistické výstavby postupně provádět v celých blocích a ulicích Sta-

rého Města a Malé Strany. Jde o tak velkorysou obnovu, jaká byla započata již dávno a je prováděna na Pražském hradě.

Úsilí posledních let bylo zaměřeno především k odstraňování důsledků zanedbané údržby památkového domovního fondu z let předválečných a hlavně válečných, k opravám střech a fasád, k oživení parterů domů pro obchodní účely atd., k tzv. obnově vnějších plášťů památkových objektů. I v tomto směru byly v posledních letech dosahovány pozoruhodné výsledky. Avšak to hlavní — komplexní regenerace — ozdravení — modernizace obytných domů podléhajících památkové ochraně, nás teprve čeká.

V l. 1970—1971 dosahovaly náklady na konzervaci a obnovu v Praze přibližně 100 miliónů Kčs ročně. Podle propočtů Pražského střediska a podkladů, které byly odevzdány ministerstvu kultury ČSR již v březnu 1970 po zpracování výhledového desetiletého plánu, bude hlavní město Praha na tuto činnost potřebovat přibližně 300 miliónů Kčs ročně stavebních kapacit, přičemž polovinu z toho reprezentují nutné prostředky na běžnou údržbu a obnovu vnějších plášťů památkových objektů. Otázky stavebních kapacit, stavebních materiálů a náhradních prostor nemůže však hlavní město řešit vlastními silami a je odkázáno na výpomoc ostatních krajů. Uvažovanou regeneraci bloků a areálů historického jádra, jaký představuje např. blok Melantrichovy, Havelské a Michalské ulice nebo cenný Ungelt, nelze provádět kapacitami pražských stavebních organizací ani na úkor sídlištní bytové výstavby nebo stavby metra. Musí být proto řešena otázka specializovaného stavebního podniku pro rekonstrukci památkových objektů, kterým má být podle zakládací listiny Pražský stavební podnik. Tento podnik, který soustřeďuje vynikající odborníky různých stavebních profesí a který dosáhl ve své dosavadní činnosti pozoruhodných výsledků právě při rekonstrukci pražských kulturních památek, představuje se svými 2500 zaměstnanci asi 180 miliónů Kčs stavebních kapacit, avšak na památkách pracoval v l. 1971—1972 pouze jednou třetinou svého objemu.

K naplnění potřebného objemu 300 miliónů Kčs bude však třeba posílit i další stavební organizace, které v Praze na obnově památek již pracují.

Při zajišťování úkolů státní památkové péče v Praze muselo se Pražské památkové středisko zabývat řešením některých vážných problémů, o nichž byly zpracovány iniciativní materiály a zprávy pro orgány Národního výboru hl. města Prahy. Tyto problémy se např. nejvýrazněji promítaly v oblasti východně od Staroměstského náměstí, kde nedostatečnou koordinací generálního investora, generálního projektanta a generálního dodavatele vznikaly překážky v zajišťování generální opravy Týnského kostela. Nejvážnější překážky však vznikly důsledkem dislokačních obtíží. S tím souvisela otázka rehabilitace významného gotického domu U Zvonu čp. 605/I. O průběhu příprav jeho rehabilitace byla rovněž vypracována podrobná zpráva a vyvolána iniciativní porada, svolaná ministerstvem kultury ČSR, která se zabývala problémy uvedenými mimořádností akce a běžnými ustanoveními vyhlášky č. 107/66 Sb. o projektové dokumentaci a o zajištění vhodného opukového kamene na rekonstrukci stavby. V této souvislosti šlo o to, uvážit známou zkušenost starých kameníků, podle níž je nutno čerstvě nalámaný kámen před jeho použitím na stavbě nechat „vyrosit“, tzn. uzrát. Čerstvě nalámaný kámen, kterého je použito na stavbě, má totiž zúženou trvanlivost.

Další podrobná zpráva byla vypracována o vývoji akce „Pěší obchodní cesta Můstek“. Jde o stavební práce prováděné na většině domů této ulice. V jejich průběhu zajišťovalo Pražské středisko hloubkový stavebně historický průzkum, při němž došlo k zjištění řady závažných nálezů. Tak např. byly objeveny středověké malby na schodišti jednoho z domů. Byly zjištěny architektonické články z gotického období patřící známému domu, u něhož se zachovala středověká věž. Závažný byl také nález kamenné konstrukce, který pravděpodobně souvisí s přemyslovským opevněním Starého Města.

Další zpráva byla předložena odboru kultury NVP o průběhu generální opravy Karlova mostu. Pražské středisko navrhlo zajištění finančních prostředků na provedení znalecké statické expertizy mostní konstrukce a zajištění fotogrametrického zaměření mostu.

Na základě odborných podkladů našeho Střediska vypracoval odbor kultury NVP návrh zásad rehabilitace významných pražských hřbitovů. Jejich dnešní stav je předmětem oprávněné kritiky značné části kulturní veřejnosti, odhaluje vážné nedostatky v provozní správě hřbitovů a dokládá i úpadek cítění a všeobecné piety jisté části pražských občanů.

Mimořádným úkolem, značně obtížným, bylo sledování prací, spojených s přeměnou elektrického napětí v historickém jádru města. Při těchto pracech, které v některých případech ohrožovaly konstrukční prvky památkových objektů, docházelo i k nálezům významných architektonických detailů.

Rozsáhlé byly i konzultace nad rehabilitační studií národní kulturní památky Vyšehrad. Speciální četa Pražského stavebního podniku a Pražského střediska státní památkové péče prováděla na Vyšehradě opravy na rotundě sv. Martina a na kapli Panny Marie v hradbách. Archeologický ústav ČSAV zahájil na Vyšehradě pod vedením Bořivoje Nechvátala rozsáhlé výzkumné práce, které přinesly pozoruhodné výsledky, mimo jiné i nález centrální stavby za kněžištěm sv. Petra a Pavla.

Velkou pozornost bylo třeba věnovat postupu rehabilitačních prací v bývalém Anežském klášteře i otázkám jeho dalšího využití. Ovlivnilo to rozhodnutí vedení Národní galerie o umístění středověkých sbírek v bývalém Jiřském klášteře na Hradě pražském a úvahy umístit umělecké sbírky 19. stol. v Anežském areálu. Diskuse o budoucím využití objektů probíhaly za obecné pozornosti pražské kulturní veřejnosti.

Dobrých výsledků bylo dosaženo při sondážně historických průzkumech objektů, u nichž se připravuje projektová dokumentace. Patřil k nim i průzkum Menhartovského paláce čp. 595/I v Celetné ulici. Palác má sloužit kulturně společenským a provozním účelům Scénografického ústavu. Stejně náročný byl průzkum v tzv. Kischově domě v Melantrichově ulici čp. 475/I, kde v budoucnu mají být umístěny provozní prostory Muzea hlavního města Prahy s instalovanou pamětní síní „zuřivého reportéra“ Egona Erwina Kische.

Na výsledky průzkumu v domě čp. 605/I na Staroměstském náměstí navázalo vyjímání architektonických a sochařských fragmentů, z nichž se podařilo sestavit tři torza soch z průčelí kdysi bohatě zdobeného gotického domu.

Současně se připravoval průzkum Anenského kláštera a kostela Matky Boží před Týnem, jehož nebyvalá generální oprava se připravuje v souvislosti s celkovou rekonstrukcí domů na východní straně Staroměstského náměstí.

Novogotická přestavba synagogy v Maiselově ulici — 1894 (snímek Z. Helfert)

Intenzivně se připravovaly podklady urbanistického charakteru pro městskou památkovou rezervaci. V první polovině r. 1970 skončila akce systematického zjišťování technického stavu nemovitých kulturních památek. Na ni navázalo mnohem podrobnější zjišťování tohoto stavu se současným zakreslováním do plánu v měřítku 1 : 2000.

V oblasti dokumentace byla soustředěna práce na soupis významných movitých kulturních památek, zejména na konečnou fázi jejich evidenčních listů a na přípravu správního řízení spojeného se zápisem do státního seznamu. V r. 1971 byla skončena poslední etapa tohoto soupisu. Seznam bude obsahovat přes 9000 položek, při čemž u většiny jde o *soubory* předmětů. Práce na soupisu byla velmi významná proto, že díky jí bude nepochybně zachráněno mnoho unikátních památkových hodnot, u nichž bylo nebezpečí, že únikem z evidence se stanou předmětem spekulací a zmizí tak, jako v minulosti bylo ztraceno mnoho podobných hodnot.

Expanze urbanistických funkcí terciární a kvaternární sféry, jež se projevuje v centrální části města, se dotýká architektonických hodnot pražských domů v takové intenzitě, že jsou vážně ohrožována významná architektonická díla, vzniklá v období posledního sta let. Z těchto důvodů dalo Pražské památkové středisko podnět a po souhlasu příslušných orgánů uspořádalo ve dnech 5.—8. října 1971 konferenci s mezinárodní účastí „Symposium Praha 1860—1960“ pod záštitou UNESCO, ministerstva kultury ČSR a Národního výboru hl. města Prahy. Součástí symposia byla stejnojmenná výstava uspořádaná ministerstvem kultury ČSR ve výstavních prostorách pražského Mánesa. Symposium nalezlo ohlas nejen u odborníků v ČSSR, ale i v zahraničí, protože ochrana novodobých památek nebyla dosud metodicky řešena a stala se naléhavější v celosvětovém měřítku. Odborné problematice tohoto časového období je věnován hlavní obsah tohoto sborníku.

V rámci oslav 400. výročí narození Jana Keplera a 370. výročí úmrtí Tychona Brahe byl zřízen přípravný výbor oslav, do jehož čela byl jmenován ředitel Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody Zdislav Buřival. Tajemníkem výboru byl zvolen pracovník Střediska Zdeněk Zenger a členy výboru se staly přední osobnosti našeho politického, kulturního a vědeckého života. Keplerovský výbor dal podnět k řadě významných akcí, na nichž také spolupůsobil. Mezi ně patří vydání plakátu s portréty astronomů J. Keplera a T. Brahe od Cyrila Boudy, uspořádání tiskové konference pro zahraniční novináře, spolupřátání cyklu přednášek Lidové univerzity, vypsání soutěže na památník J. Keplerovi a T. Brahovi, spojené se slavnostním položením základního kamene k tomuto památníku na Pohořelci, odhalení pamětní desky na domě čp. 188/I v Karlově ulici, reinstalace pamětní síně slavných astronomů v Benátkách nad Jizerou, uspořádání školení na keplerovské téma pro turistické průvodce atd. Nejvýznamnějšími akcemi keplerovského výboru byly výstava „Kepler a Praha“, uspořádaná v Královském letohrádku na Hradčanech, a vědecké sympozium, které uspořádala ČSAV. Keplerovský rok byl uzavřen slavnostním zasedáním přípravného výboru 21. prosince 1971 ve Staroměstské radnici, na němž byly uděleny pamětní medaile zasloužilým pracovníkům Keplerova roku. Nemohu samozřejmě tvrdit, že keplerovský rok, který byl významnou akcí zařazenou mezi slavná výročí UNESCO, byl akcí Střediska. Ale skutečností zůstává, že pracovníci Střediska byli iniciátoři i hybnou pá-

kou většiny akcí a že úspěch keplerovského roku patří mezi pozitivní položky Pražského památkového střediska.

Neméně významnou prací, i když jde zatím o začátek akce, která musí být realizována teprve v příštích letech, je vypracování prvního kompletního soupisu památek revolučního dělnického hnutí, KSČ a protifašistického odboje. Zpracováním soupisu, na němž se kromě odborníků Střediska podílel široký aktiv dobrovolných spolupracovníků z řad starých pamětníků, předválečných členů KSČ a přímých účastníků národního odboje, vznikla řada podnětů a otázek, které by bylo nanejvýš vhodné projednat na širším fóru a dát tak ochraně této významné skupiny památek systém a pevná pravidla. Tento soupis provedený v průběhu l. 1970–1971 čítá 226 objektů a byl ukončen 31. 12. 1971 jako závazek pracovníků Střediska k 50. výročí založení KSČ.

Činnost pražských archeologů

Archeologické úkoly v Praze ovlivnilo ustavení Archeologické komise pro Velkou Prahu, která za vedení akademika Jana Filipa realizovala několikaleté úsilí Pražského památkového střediska o koordinaci těchto výzkumů v Praze a o zajištění systematického dohledu na všech výkopech vyvolaných výstavbou a přestavbou města. V rámci komise byla utvořena užší koordinační skupina složená ze zástupců Archeologického ústavu ČSAV, pravěkého oddělení Muzea hl. města Prahy a Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody, která měla za úkol styk s investory a projektanty, evidenci všech stavebních akcí na území města, zabezpečování archeologického dohledu na výkopech, zajištění záchranného výzkumu a dokumentace při zachycení nálezů ve význačných lokalitách, organizování systematických výzkumů financovaných investorem stavby. Koordinační skupina pokračovala v kompletní evidenci a lokalizaci všech dosavadních nálezů zachycených na území města, aby byl vytvořen podklad k předvídaní archeologicky závažných lokalit. Skupina usilovala rovněž o propagační a publikační činnost o archeologických památkách Prahy, aby význam historie ukryté pod dlažbou města přešel v obecné povědomí občanů. Tomu sloužila zejména stálá výstava archeologických nálezů při výstavbě pražského metra, otevřená ve dvorci pánů z Kunštátu a Poděbrad v Řetězové ulici na Starém Městě. Výstava dala návštěvníkům možnost nahlédnout do pražského podzemí a spolu s nálezy ukázat největší pražský románský objekt.

Protože Střediskem procházejí nejúplněji informace o stavebních záměrech, stalo se administrativním a organizačním ohniskem Archeologické komise. To ovlivnilo do značné míry pracovní náplň našeho stavebně archeologického útvaru. Vede základní evidenci stavebních akcí, archeologických lokalit a nálezů a koordinuje styk s investorskými a projektovými ústavy. Jednotlivé úkoly byly zpracovávány na pravidelných schůzkách koordinační skupiny, kde každá akce byla přidělena k zajištění jednotlivým odborným pracovištím a byly dohodnuty podmínky a metody dalšího postupu.

Za rok 1970 se podařilo vytvořit velmi úzké sepetí všech tří institucí a zajistit vzájemnou spolupráci vedenou společným cílem maximálně podchytit památky ukryté pod dlažbou města, takže lze těžko odlišit podíl jednotlivých útvarů i na všech dalších

společných akcích. Tak např. byla provedena společná kontrola pražských archeologických lokalit a podán návrh na doplnění Státního seznamu kulturních památek o Klobouček na Zlíchově, Babu v Praze 6 a o Podhoří a Na Farkách v Praze 7. Byl vypracován společný návrh na vyhlášení ochranného pásma u pražských hradíšť a výšinných sídlišť Butovice, Děvín, Šárka, Bohnice-Zámky a Hostivař. Návrhy byly postoupeny kulturní správě NVP. Úzká spolupráce se uplatnila při řešení společných problémů s nábohem pomocných pracovních sil, otázek finančních a v neposlední řadě i správních. Těsná spolupráce se projevila i v odborné činnosti jednotlivých institucí jak po stránce metodické, tak po stránce vědecké. Napomohlo tomu zavedení vzájemného systému konzultantů a koreferentů. Hlavním kladem byla operativnost, která zajistila možnost rychlého zásahu a vzájemnou výpomoc.

Z evidence záchranných akcí vyplývá, že jejich počet se proti minulým létům podstatně zvýšil. I v tom se projevila zlepšená organizace vytvořením Archeologické komise a její koordinační skupiny.

Hlavním úkolem archeologického útvaru Pražského památkového střediska bylo zajišťování archeologických a památkových zájmů při výstavbě metra. Spoluprací s geology, účastí při konzultacích a při projednávání projektů se mělo dosáhnout, aby výstavba maximálně šetřila památkový fond. Přímým dohledem nad terénními pracemi by měly být podchyceny zjištěné nálezy. V l. 1970—1971 se to týkalo zejména výstavby trasy C. Výkopy v tomto úseku zachytily novoměstské hradby a umožnily sledovat jejich systém; podařilo se zachránit kamenný reliéf lva. Současně byly zachyceny některé úseky stavebních konstrukcí gotické hradby. Zajímavým technickým dokumentem bylo zachycení elektrického vedení Křížkovy tramvaje, které si zdokumentovalo Národní technické muzeum.

Nejzajímavějším nálezem v trasách metra je další pražská rotunda pod kostelem sv. Pankráce, jejíž výzkum byl dokončen a zahájena úprava, aby fragmenty rotundy zůstaly pod betonovou deskou přístupné.

Jako příprava pro výzkum na trasách metra se ověřoval systém opevnění Starého Města na volném staveništi v Hradební ulici. Zachycený úsek ukázal, že toto nejstarší městské opevnění ve Střední Evropě bylo vybudováno se značnou velkorysostí: 8 m hluboký a zhruba 30 m široký příkop je velmi pečlivě vyzděn z břidlicových kvádrů.

Pro stavbu trasy A se prováděl orientační výzkum svatovalentinského dvorce v Kaprově ulici, o kterém se předpokládá, že měl důležitou funkci nad hlavním pražským brodem. Bližší poznání dispozice dvorce a jeho kostela by nesporně přispělo k dalšímu poznání nejstarší historie města. Polohy dvorce se patrně dotkne stanice metra. V místech stanice „Kaprova ulice“ položili pracovníci Pražského střediska společně s geology orientační sondy, které zachytily kvádrkové opukové zdivo patrně dalších románských domů v architektuře vestibulu stanice. Orientační sondy v proluce Myslbek na Příkopech odkryly středověké sklepy zčásti nezasypané.

Z dalších akcí přinesl zajímavé výsledky výzkum staveniště Ústřední celní správy v Petřské čtvrti. Je významný i po metodické stránce, protože je to zatím největší výzkum, jaký se ve Středisku prováděl, a jeho výsledky potvrzují, že přes intenzivní osídlení centra města je možno archeologickými prostředky stopovat historii daného místa nazpět přes celý středověk až do pravěku. V tomto směru závěry předčily všechna

Dům čp. 1078/I — arch. Quido Bělský (snímek H. Šantl)

očekávání; je to poznatek, ze kterého nutno odvodit důsledky i pro další výzkumy v Praze. Pokračovalo se zde ve výkopu zahloubených objektů různého úseku a stáří. Kromě hojné keramiky byla zachycena drobná kovová industrie a kamenné kadluby.

V rámci stavebních prací pokračoval i výzkum podzemí Pinkasovy synagogy, kde se upřesnil půdorys raně feudálního dvorce stavěného z tmavé břidlice. Z pozdějších četných přestaveb je zajímavé údobí zřízené židovské rituální lázně — mikve, jejíž existence je již zcela bezpečně prokázána.

V kostele sv. Markéty v Břevnově byl dokončen výzkum a sjednávány podmínky pro překrytí předrománské krypty a pro celkovou úpravu nálezů. Původní projekt Pražského stavebního podniku na překrytí nebyl po vyjádření odborníků z ČVUT přijat. Byl vypracován nový ideový záměr na překrytí krypty i na prezentaci nálezů a prošel složitým připomínkovým řízením. Vypracování projektu bylo zadáno kolektivu docenta Ladislava Nováčka z ČVUT.

V průběhu let 1970—1971 bylo nutno zajistit řadu drobnějších záchranných výzkumů a dokumentovat zachycené nálezy. Tak např. výkop pod kostelem v Klementinu zachytil sídlíšní horizonty se středověkou keramikou, dokumentované v úzké spolupráci s Muzeem hl. města Prahy. Ve Štupartské ulici čp. 595/I byl při výkopu v zahradě dokumentován středověký terén s keramickým materiálem ze 13. stol. V nedalekém čp. 598/I zachytila stavba jímku zasypanou mladším materiálem s keramikou a sklem převážně z 18. stol. Na nárožním staveništi mezi Národní třídou a Spálenou ulicí se při bourání domů ukázaly neznámé středověké sklepy, převážně nezasypané. Na Jánském vršku na Malé Straně jímka pod domem měla v zásypu středověký materiál.

Instalační rýhy v ulicích zachycovaly starou zástavbu před změnou uliční čáry a polohu starých hřbitovů, jako u kostela sv. Mikuláše, sv. Linharta a sv. Martina. Pod Vyšehradem v ulici Na Hrobech výkop plynovodu zachytil budovu pražské solnice a staré úrovně terénu povodí Botiče. Řada drobných nálezů, někdy i bez možnosti bližší interpretace, vyžadovala si alespoň dokumentaci, která by v budoucnosti umožnila sledovat širší souvislosti. V tomto směru bylo zajímavé zachycení starého pohřbu pod Malým náměstím na Starém Městě.

Nejnáročnějším úkolem archeologů Pražského památkového střediska byl nesporně výzkum staveniště obchodního domu Kotva na náměstí Republiky, jehož plocha 72 arů musela být prozkoumána během jedné sezóny. V daných časových podmínkách se nepodařilo i přes mimořádnou pracovní obětavost tří odborných pracovníků, kteří výzkum vedli (Vladimíra Martince, Heleny Olmerové, Huberta Ječného), území prozkopat v celé ploše, ani v celé hloubce kulturních vrstev. Asi čtvrtina plochy zůstala tedy neprozkoumána. Přesto mají výsledky výzkumu zcela mimořádný význam. Byl odkryt jeden úsek území Starého Města u hradeb a u cesty od východu a byla konkretizována představa o historii zdejšího osídlení. Výzkum odkryl zbytky dvorce s románským kamenným domem a tribunovým vlastnickým kostelem, v jehož okolí se rozkládala osada s jednoduchými chatami a ohništi. Výzkum ukázal proměnu této zástavby za éry řádu německých rytířů, stavbu staroměstského opevnění a pozdější gotickou a barokní přestavbu objektu. Objevy učiněné na staveništi obchodního domu Kotva teprve čekají na vědecké zhodnocení. Již dnes je však zřejmé, že jde o mimořádně cenný příspěvek k dalšímu poznání dějin našeho hlavního města. Potvrzuje se, že památkový fond pod

dlažbou města je rozsáhlejší, než se předpokládalo, a aby nedošlo k jeho likvidaci bez hlubšího poznání, vyžaduje to značné vypětí všech pracovníků. Díky koordinační skupině Archeologické komise a vzájemné spolupráci se po odborné stránce zatím dařilo úkoly zvládat. Pro rozšíření odborné spolupráce bylo by však užitečné, aby se do pražských úkolů zapojila také příslušná odborná oddělení Národního muzea. Vhodná by byla i užší spolupráce s etnology, zejména na zpracovávání a vyhodnocování mladé keramiky ze 17.—19. stol., jejíž množství z výzkumu městského osídlení neúměrně narůstá.

Ochrana přírodních hodnot v Praze

Velký rozvoj výstavby a přestavby Prahy a zvětšování jejího území značně ovlivňují i činnost úseku státní ochrany přírody Pražského střediska. Je to hlavně povinnost odborného vyjadřování z hlediska ochrany přírody a krajiny, kde se tyto změny nejvíce projevovaly. Jde totiž o posuzování každého zásahu do přírody, jakmile se dotkne jejích cenných částí a zeleně, nebo ovlivňuje vzhled krajiny; proto musí být sledovány a posuzovány jak územní plány všech stupňů, tak i stavební akce, od výstavby sídlišť, komunikací a inženýrských sítí přes rodinné domky až po garáže. Vzrůst práce na tomto úseku činnosti se za období 1970—1971 téměř zdvojnásobil, přičemž počet pracovníků zůstal stejný, což se pak negativně projevilo na úseku odborné péče o chráněné části přírody.

Pro umožnění racionalizace této práce bylo uděláno několik opatření. Tak byly především zajištěny přesné mapové podklady. Mapy celé Prahy v měřítku 1 : 2000 byly získány jako speciální tisk ve spolupráci s Útvarem hlavního architekta Prahy. Umožňují rychlou orientaci i tehdy, kdy k projednávání jsou dávány místo plánů pouze čísla parcel a nahrazují do jisté míry katastrální mapy Ústavu geodzie a kartografie, kde se dříve údaje musely zjišťovat. Dalším opatřením je doplňování ochrannářského mapování v nově připojených obcích, při čemž od r. 1971 je postupováno přesnějším systémem, který umožňuje zachycení cenné zeleně v intravilánu obcí. Takto byly úplně zpracovány katastry obcí Dáblice, Čakovice, Letňany, Kbely, Miškovice, Třeboradice a Štěrboholy, částečně obce Kyje, Horní Chabry, Libuš, Kunratice, Lhotka a Modřany. Toto mapování opět umožňuje rychlejší posouzení všech zásahů do přírody, v jednoduchých případech i pouhým porovnáním zpracovaných map s předloženou dokumentací.

Na úseku plánování dalšího rozvoje Prahy se pracovníci státní ochrany přírody aktivně podíleli na řadě akcí, jež se snažily zajistit přírodním hodnotám maximální ochranu do budoucna. Především zpracovali důkladný rozbor k revizi směrného územního plánu Prahy v r. 1970, dále se podíleli na zpracování generelu zeleně, generelu potoků, na přípravě a schvalování projektu nové pražské botanické zahrady v Tróji. Další velkou samostatnou akcí byla účast v přípravném výboru přírodního parku Prokopské údolí včetně usměrňování podrobného územního plánu pro toto neobyčejně cenné území. V rámci návrhu přestavby Karlína vypracovali vyhodnocení současné zeleně. Obsáhlý materiál o pražské zeleni byl zpracován pro kulturní komisi Městského výboru KSČ v Praze.

Z konkrétních stavebních akcí, na nichž se pracovníci ochrany přírody podíleli dlou-

hodobě a intenzívně, je třeba jmenovat vodovod ze Želivky, metro, okružní plynovod, nové kanalizační sběrače a severojižní magistrálu. U poslední jmenované akce bylo jednání zvláště úporné a byl sveden velký boj o záchranu zeleně ve Švermových sadech až na vysoké úrovni, bohužel s výsledkem málo uspokojivým.

Ve všech těchto akcích se pracovníci ochrany přírody Pražského střediska snažili o to, aby rozhodující orgány měly odborné podklady a mohly podávat taková rozhodnutí, aby vzor obrovské výstavbě byly do budoucna uchráněny cenné přírodní hodnoty i v Praze.

Prvořadým úkolem státní ochrany přírody je však *budování sítě chráněných území*, péče o ně a zajišťování ochrany chráněných druhů rostlin a živočichů. Za tuto sféru je také státní ochrana přírody plně odpovědná a má zde i vlastní pravomoc. Avšak, jak jsem již výše uvedl, je kapacita odborných pracovníků z valné části bohužel odčerpávána úkoly spojenými s grandiózní výstavbou Prahy a nezbývá tudíž dostatek času k plnění úkolů i na tomto úseku tak, jak by si to důležitost a povaha věci zasluhovala. Přes potíže byly však i zde nejnutnější úkoly plněny. Počet vyhlášených chráněných území (chráněných přírodních výtvarů) se nezměnil. Zatím bylo vyhlášeno třináct území, všechna byla vybavena nejnutnějším označením terénu, zanesena do státních seznamů ochrany přírody, byly zpracovány kompletní právní podklady. Jedno parc. materiálů bylo předáno Státnímu ústavu památkové péče a ochrany přírody. U dalších sedmnácti území v kategoriích „chráněné naleziště“ a „státní přírodní rezervace“, které byly schváleny usnesením rady NVP č. 70/1968, nedošlo zatím k vyhlášení ministerstvem kultury ČSR, protože stále zůstávají nedořešeny některé majetkoprávní záležitosti; tím, že více let neexistovala povinnost vést v knihách záznamy o majetkových změnách pozemků, se vytvořil takový chaos, že zjištění skutečného majitele se někdy stává úctyhodným detektivním výkonem. Kromě toho existují některé nedořešené záležitosti dědické. Bez doplnění těchto údajů ministerstvo kultury zatím ochranu vyhlásit nemůže. Dostatečnou ochranu poskytují těmto územím usnesení rady NVP a občané jsou o ní zatím informováni provizorními tabulkami.

Nově byly připravovány podklady k vyhlášení dalších tří území, v Lysolajích rokle Housle, v Suchdole a přilehlých areálech katastrů Únětic a Roztok rozšíření státní přírodní rezervace Roztocký háj — Tiché údolí a v Modřanech Modřanská rokle.

Chráněná území nelze nechat osudu; vyžadují stále sledování a péči, mají-li plnit i úlohu laboratoří v přírodě, a požadují i provedení základního průzkumu, aby během dalších let bylo možné sledovat na nich změny i jejich příčiny.

Pro zachycení současného stavu přírodních hodnot chráněných území bylo možno řešit jen dílčí akce. V Prokopském údolí ve spolupráci se Středočeským krajským střediskem a Státním ústavem památkové péče a ochrany přírody byl rozpracován geobotanický průzkum. Na tomto území byl také proveden inventarizační průzkum vybraných skupin hmyzu.

K zlepšení stavu chráněných území byl zatím na dvou pokusných plochách v Prokopském údolí a na Kalvárii v Motole proveden regulační zásah; postupně byl odstraňován škodlivý akát a nahrazován jinými dřevinami, které odpovídají charakteru území, především dubem. Výsledky těchto akcí a zkušenosti byly pak uplatňovány i u dalších území.

*Staroměstská radnice, novorenesanční úprava tzv. Mikšova domu, Antonín Baum, 1879—1880
(archivní snímek)*

Kromě péče o chráněná území jsou neméně důležité otázky ochrany vzácných druhů rostlin a živočichů. Právně je tato ochrana zajištěna vyhláškami. To je však pouze teoretická právní ochrana. V praxi vyžaduje skutečná ochrana dalšího úsilí. Jde především o zjišťování nalezišť chráněných druhů a organismů v terénu, jejich stálou evidenci a sledování změn a jejich příčin. Proto byly za pomoci externího pracovníka zahájeny práce na heuristice chráněných druhů rostlin na území Prahy a v blízkém okolí. Tím bude získán přehled o výskytu jejich druhů od nejstarších údajů až po současnost. Pro podobnou akci u chráněných živočichů, kde to bude obsahem i rozsahem mnohem složitější, se zatím nepodařilo zajistit ani prostředky ani vhodného pracovníka.

Důležitým úkolem při ochraně chráněných organismů je kontrola. Byla prováděna kontrola prodeje chráněných druhů rostlin na trzích a ulicích i v preparátorských dílnách družstva Zverex, zda je dodržována citovaná vyhláška. Oddělení ochrany přírody vedlo evidenci chovů chráněných živočichů u ústavů i u jednotlivců.

Samostatnou záležitostí je otázka ochrany a údržby historických parků a zahrad. Zde je styčná sféra zájmů ochrany přírody a ochrany památek. Parky a zahrady jsou proto vedeny i v seznamech státní památkové péče jako součást chráněné kulturní

památky podle zákona č. 22/58 Sb. U pravidelných tzv. francouzských parků je tato ochrana dostačující a plně odpovídá charakteru parku, kde rostliny jsou pouze optickým stavebním materiálem v širokém řešení architektonického záměru.

Aby byl získán přehled o historických parcích, jsou postupně zpracovávány podrobné plány těchto parků, z nichž je vidět současný stav jak co do členění, tak co do druhů dřevin. V některých případech došlo již k samovolným změnám vlivem zanedbání nezbytné údržby a historický park se proměnil v džungli. Takový osud postihl např. park u Krěského zámku. Po dlouhém jednání zajistil dosavadní uživatel finanční prostředky a ONV v Praze 4 v rámci akce Z provedl za ně jakýsi „generální úklid“, tj. podle jednoduchého projektu odstranění náletů a souší. Celkový úklid uvedl pak během dvou roků park do přijatelného stavu, takže mohl být odevzdán podniku Sady, lesy, zahradnictví. Akce se ovšem prováděla za pravidelného odborného dozoru pracovníků oddělení ochrany přírody Pražského střediska.

U dalších historických parků, u nichž je požadována celková rekonstrukce (zámecký park v Tróji, zahrada břevnovského kláštera, Lobkovická zahrada), jsou zpracovávány návrhy a projekty; k realizaci se zatím pro nedostatek kapacit nepříkročilo.

Projekční příprava i praxe při řešení úprav historických parků ukázaly, že vůbec není zajištěno předpěstování sazenic některých druhů cizích dřevin, aby mohla být původní skladba po uhynulých dřevinách doplňována. Z tohoto důvodu bylo založeno v Tróji malé pokusné pole, kde jsou některé potřebné dřeviny pěstovány v předstihu. Po zahájení činnosti převezme tento úkol i předpěstovaný materiál nová pražská botanická zahrada.

Kromě jiného dokumentačního materiálu byla doplňována fotodokumentace ochrany přírody — počet fotografií dosáhl 1200 kusů, diapositivů 500 kusů.

Nedílnou součástí práce úseku ochrany přírody je i seznamování veřejnosti se zásadami správného přístupu k přírodě: zejména se to týká mládeže. Každoročně zajišťují odborní pracovníci ochrannářskou část přírodovědné olympiády pro mládež z Prahy ve spolupráci s Městskou stanicí mladých přírodovědců. Kolektivu ochranářů Pražského střediska však chybí pracovník, který by se zabýval otázkami kulturně výchovné práce, protože koncentrace škol i různých společenských organizací v Praze potřebuje systematický speciálně zaměřený přístup. V současné době může být tato činnost realizována jenom v krajně omezené míře. Přesto však byla uskutečněna řada akcí, z nichž zvláště úspěšný byl jeden běh Lidové univerzity na téma „Přírodní prostředí a jeho ochrana“ v r. 1971. Velkému zájmu se těšila také část výstavky v kině Květen, která se týkala ochrany přírody.

Spolupráce s dobrovolnými aktivy

Významnou pomoc poskytovaly orgánům státní památkové péče a ochrany přírody dobrovolní pracovníci. Byla to především památková rada, iniciativní a poradní orgán ředitele Pražského památkového střediska, a sbor konzervátorů a zpravodajů na pražských obvodech. Památková rada zasedala v l. 1970—1971 celkem patnáctkrát a zabývala se více než třemi desítkami závažných problémů, které vyplynuly z aktuálních úkolů státní památkové péče v Praze. Mezi stěžejní problémy zásadního významu, ke

kterým se již v minulosti několikrát obracela pozornost památkové rady i celé veřejnosti, patřila obnova Anežského areálu, domu čp. 605/I „U zvonu“, dostavba Staroměstské radnice, rehabilitace národní kulturní památky Vyšehrad, oprava areálu bývalého břevnovského kláštera a řešení Havelsko-Michalského bloku. Mezi aktuální úkoly patřila výstavba trasy A metra, dostavba urologické kliniky, návrhy na výstavbu obchodních domů Prior na Národní třídě a na Karlově náměstí, rekonstrukce fakultní nemocnice na Novém Městě atd.

Památková rada projednala výsledky soupisu památek revolučního dělnického hnutí, KSČ a protifašistického odboje a posoudila iniciativní návrhy Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody na svolání první konference s mezinárodní účastí o této problematice. V této souvislosti upozornila památková rada na mimořádný význam pietního území bývalé střelnice v Kobylisích, kde bylo za nacistické okupace popraveno více než 1000 českých vlastenců. Památková rada požadovala, aby investor této akce Výstavba sídlišť generálního ředitelství Výstavby hlavního města Prahy zabránil dalším devastacím a zajistil důstojnou definitivní úpravu této památky do 30. výročí osvobození ČSSR Sovětskou armádou.

Stejně zasvěceně se památková rada zabývala problematikou ochrany památek 19.—20. stol. a podpořila návrh Pražského památkového střediska na svolání sympozia a na uspořádání výstavy Praha 1860—1960.

Mimořádně užitečnou práci vykonal na úseku ochrany přírody sbor konzervátorů a zpravodajů. Jen těžko by mohl malý kolektiv odborníků zvládat dozor nad děním v přírodě na jednotlivých obvodech a udržovat častější styk s jednotlivými ONV. A právě v tom velmi pomáhá sbor dobrovolných pracovníků, kteří za vedení obvodního konzervátora pod metodickým vedením odborníků Pražského střediska a ve spolupráci s ONV pomáhají zajišťovat následnou kontrolu v otázkách výstavby, zeleně atd. Jím na pomoc uspořádal úsek ochrany přírody několik shromáždění k výměně zkušeností a dvoudenní školení formou zájezdu přímo do terénu, kde se dobrovolní pracovníci prakticky seznamovali s ochrannými pojmy i s praxí v jiných krajích.

Uznání zasluhuje i činnost aktivistů státní památkové péče při ONV v Praze 5, v čele s iniciativním a neúnavným konzervátorem Josefem Krušinou. Aktiv pozorně sledoval technický stav památek na obvodech a na nedostatky upozorňoval nejen odpovědné činitele ONV, zvláště pracovníky odboru výstavby, ale zejména operativní správce a vlastníky památek, které měl k tomu, aby o svěřené hodnoty pečovali jako řádní hospodáři podle zákona o kulturních památkách. Všem těmto známým a neznámým bojovníkům za uchování a obnovu pražských památek patří srdečné poděkování celé pražské veřejnosti.